

УДК 711

Л.С.Соловій

ДО ПИТАННЯ БЕЗДОМНОСТІ В УКРАЇНІ: МАСШТАБИ, СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ, ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЖИТЛОМ

Постановка проблеми:

Безпритульність – актуальна проблема майже всіх великих міст. Проблема бездомних в Україні була масштабною, а значить і актуальною, завжди. Коливався лише рівень уваги держави до людей, що втратили свій дім, роботу, друзів і близьких. Як правило, обговоренням даної теми допомога держави і закінчувалася. За роки незалежності нашої держави ставлення суспільства до проблеми бездомності пройшло серйозну трансформацію: від подиву, осуду, нерозуміння до нагальної потреби допомагати громадянам, які переживають найгострішу кризу – соціальну ізоляцію.

На сьогодні немає таких даних щодо кількості бездомних громадян в Україні, спеціально дослідження цієї проблеми не проводилось. Потрібно зазначити, що в країнах де підрахунок кількості бездомних громадян був проведений, говорити про точні цифри також неможливо. Соціально-демографічна структура бездомних досить строката. За оцінками експертів в Україні нараховується близько 30 тис. бездомних, із них у столиці – 3,5 тис, але є підстава вважати, що ця цифра дуже занижена, якщо тільки по деяких даних в Одесі їх приблизно 20 тис, у Луганську сягає 15 тис.(6). Більшість – працездатного та репродуктивного віку, третина бездомних – жінки. Згідно з даними дослідження, яким охопили 1205 бездомних громадян у 12 містах України, через розлучення втратили житло 13% опитаних, через перебування в місцях позбавлення волі 12%, через квартирне шахрайство- кожен десятий. Лише 5,6% відповіли, що їх влаштовує нинішнє становище, і тільки 4,4% не вважають за потрібне змінювати своє життя. Проте чверть опитаних вважають, що змінити нинішній «статус» неможливо. Головна причина песимізму – соціально-економічна ситуація в країні, про це сказали 70 % респондентів.(8).

Щодо первинного визначення безпритульності головним є наступний момент: безпритульність – відсутність у людини прав на житлове приміщення, яке вона могла б використовувати як постійне житло і в якому могла б зареєструватися за місцем проживання.

Існує також думка, що бездомною слід вважати будь - яку особу, яка спить просто неба або звернулася до притулку для бездомних.

Отже бездомність – це соціальне становище людини, зумовлене відсутністю в неї жилого приміщення (будинку, квартири, кімнати, тощо), яке

вона могла б використовувати для проживання (перебування) і в якому вона могла б бути зареєстрованою.

Актуальною і тривожною тенденцією в даний час є активне зростання чисельності бездомних громадян та безпритульних дітей, які займаються бродяжництвом.

Проблема бездомних громадян та безпритульних дітей в Україні деформує соціальне середовище, руйнує фізичне, психічне та духовне здоров'я людей, знижує їх життєву, громадську та творчу активність, погіршує моральний стан, створює соціальну напругу в суспільстві.

Більшість громадян схильних до бродяжництва, ведуть протиправний здебільшого антисоціальний спосіб життя. Серед них і ті, які були раніше засуджені, хворі на різні інфекційні захворювання, зловживають наркотичними засобами, хронічні алкоголіки.

Причиною такої ситуації стало різке зниження доходів та рівня життя населення внаслідок структурних змін у галузях економіки, збитковості багатьох підприємств виробничої сфери, недосконалості фінансово-кредитних механізмів, різкого збільшення наявного та прихованого безробіття, неготовність навчальних та соціальних закладів, правоохоронних органів проводити роботу з такими категоріями населення в ринкових умовах. (3).

Проблема бездомних це не тільки проблема людей, що живуть на вулиці. Бездомні це не тільки ті, хто риеється в сміттєвих баках, спить на вулиці. Значну групу ризику складають громадяни, що не мають реєстрації, але в той же час мають роботу і орендують житло.

Відсутність юридичного статусу «бездомний» не закріпленого на законодавчому рівні, знижує ефективність роботи муніципальних і недержавних установ соціального захисту, що працюють з даною категорією населення.

Одним із варіантів розв'язання проблеми бездомних є надання їм умов для проживання, медичних та соціальних послуг. Так сьогодні у 3 спеціальних будинках-інтернатах, а також в місцях позбавлення волі, що діють в Автономній Республіці Крим, Вінницькій, Донецькій, Луганській, Одеській, Полтавській, Рівненській, Херсонській та Харківських областях, проживають 462 особи.

Функціонують шість нічліжних будинків у Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій, Рівненській та Херсонській областях.

Варто зазначити, що й місцеві органи виконавчої влади не залишаються осторонь від вирішення проблем громадян без визначеного місця проживання і останнім часом предметно займаються створенням центрів соціальної адаптації. Так, у м. Києві з 1992 року діє Центр соціальної адаптації для чоловіків без

визначеного місця проживання. У 1992 році у м. Києві відкрито перший блок Центру соціальної адаптації для жінок, які не мають визначеного місця проживання.

Значний внесок у процес ресоціалізації осіб, які не мають постійного місця проживання, роблять громадські та релігійні організації. Зокрема, центри для таких громадян активно працюють при релігійних громадах на Волині. На Запоріжжі діє Громадський благодійний фонд, Християнський центр реабілітації «Амаран- Афа», де особи звільнені з місць позбавлення волі, колишні хворі на наркоманію та інші соціально дезадаптовані громадяни проживають, працюють і проходять соціальну реабілітацію та поступово інтегруються в суспільство.

Будинок соціального захисту – так називається єдина у Києві нічліжка для осіб без певного місця проживання на вул. Суздальській, 4,6, яку побудували січня 2005 року. Бригаді будівників, де, до речі, працювали 12 бездомних, чимало зусиль коштувало привести у відповідний вид практично зруйновану будівлю. Зате на даний час у нічліжці є всі умови для постояльців.

У приміщенні є окремі бокси для жінок і чоловіків з двоповерховими ліжками, їдальня, де можна повечеряти, в побутовій кімнаті є пральна машинка. З того часу, як відкрився будинок соціального захисту, тут знайшли нічліг більше ніж 1200 осіб.

У Чернівецькій області діє міське об'єднання громадян «Народна допомога», яке створило притулок для бездомних, де громадяни проживають, харчуються, отримують першу медичну допомогу та мають можливість гігієнічного догляду за собою.

Одним із прикладів надання ефективної соціальної допомоги даної категорії громадян є діяльність благодійного фонду «Шлях до дому», що з 1996 року працює в Одесі, де за оцінками фонду нараховується понад 20 тис. бездомних. Сьогодні одеський фонд «Дорога до дому» має в місті 3 центри, куди представники перелічених груп населення можуть звернутися по допомогу. На вул. Мечникова, 120, розташований реєстраційний центр для безпритульних. Нині в центрі зареєстровано 7,5 тисячі безпритульних. Є картотека на 300 дітей.

Ще на самому початку діяльності фонду вдалося отримати в міста старий двоповерховий будинок по вул. Софіївській, 10. Спочатку там організували притулок, де бездомні не лише жили, а й працювали. Але згодом через низку причин будинок на Софіївській було переобладнано під центр, де сьогодні міститься офіс фонду «Дорога до дому», редакції газет, які видає фонд і гуртожиток на кілька місць для безпритульних дітей і жінок. (6).

У 1994 році сесія Донецької міської ради вирішила створити у Донецьку «притулок для бездомних осіб на 40-ліжко –місць. Впродовж трьох років притулок працював як нічліжка, в ньому не було створено нормальних побутових умов для житла. Соціальні послуги притулку у 2004 році отримали понад 400 осіб, у тому числі постійно працевлаштувалися 43 особи, тимчасово – 342 особи, особисті документи – 116 осіб, отримали житло з повторного фонду 8 осіб, у гуртожитку – 27 осіб. У 2005 році було поселено до притулку 457 особи. (2).

У Рівному притулок почав працювати з жовтня 2004 року. Підшукали приміщення на вулиці Дубенській, у якому раніше розташувався дитячий садочок, і в підпорядкуванні обласного управління соціального захисту розпочав роботу притулок для бездомних. Будівля була в аварійному стані, ремонт робили власними силами. Перші мешканці з'явилися у січні. Було їх 50 чоловік. Кількість людей щороку зростає. У 2000 році було 170 чол. У 2002 447. А притулок розрахований на 30 людей. (1).

У містечку Винники, що коло Львова, є невеличкий будиночок. Живуть там люди різного віку, фаху, освіти – зрештою, різної долі. Єднає їх те, що вони, втративши свого часу житло, родину, роботу і, як самі кажуть, людську подобу й надію на нормальне життя, – віднайшли цю надію в «Оселі». Ця громадська організація дбає про людей, які перебувають у кризі, які з різних причин опинилися поза суспільством, узалежнилися від алкоголю, наркотиків. Ця організація постала у Львові 2002 року за сприяння міжнародного руху «Емаус», що опікується бездомними людьми. «Емаус» допоміг придбати у Винниках будинок. Ще один зводиться поруч. Зважаючи на досвід зими 2006 року, заступник керівника області Я. Пітко повідомив, що ОДА планувалося створити соціальне житло для категорії бездомних громадян. Але спроба виявилася невдалою, так і зиму 2007 року безпритульні проводили надворі. А за даними обласного управління МВС, у період сильних морозів у Львові взимку 2006 року загинуло від переохолодження більше 30 бездомних, а по Україні в цілому приблизно 600. (4).

Луганське військово-патріотичне об'єднання «Каскад», у співпраці з Луганським міським управлінням праці та соціального захисту населення взялося за вирішення проблеми безпритульності. Паралельно «Каскад» підготував та провів всеукраїнський семінар, круглі столи та громадські слухання з проблем безпритульності, в яких взяли участь 50 представників державних служб взяли участь у тих заходах, а представники НУО з різних регіонів України, які мають чималий досвід у роботі з безпритульними, поділились своїми напрацюваннями.

1 та 2 березня 2005 року у м. Києві в рамках спільного голландсько-українського проекту «Реінтеграція бездомних жінок у м. Києві: інтегральний підхід на місцевому рівні» відбулася міжнародна конференція за темою «Бездомність в Україні: досвід міста Києва»

Проект «Реінтеграція бездомних жінок» фінансується за підтримки програми МАТРА Уряду Королівства Нідерландів і впроваджується з 2002 року силами Головного управління соціального захисту населення виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації) та агенції Міжнародного співробітництва Асоціації Нідерландських, муніципалітетів. (5).

Досвід розвинутих країн Заходу дає підстави стверджувати, що явище бездомності – це не тимчасова проблема нашого суспільства, яка буде ліквідована, коли в Україні покращиться економічна ситуація, а постійна проблема, яка буде завжди, тільки масштаби цього явища будуть зменшуватися із зміною соціально-економічних умов явища в країні. Тобто в суспільстві завжди буде певний прошарок населення, який в нашому розумінні класифікується як «бездомні».

В Україні на сьогодні здійснюється робота щодо утворення мережі закладів соціального захисту для бездомних громадян відповідно до Законів України «Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей» та «Про соціальні послуги». В цих закладах бездомним громадянам буде надаватися тимчасове житло, соціальні послуги, зокрема, харчування, медична допомога у відновленні документів, у реєстрації їх переважного місця перебування.

Проблема в іншому. Допомога бездомним нараховує 3 етапи: розвиток нічліжних закладів, створення центрів реабілітації і працевлаштування і подальше надання житла. Якщо перші 2 проблеми в Україні вже починають вирішуватися але разом з тим залишається невирішеним питання надання бездомним громадянам житла.

Аналіз наукової літератури показує, що проблема бродяжництва ще недостатньо вивчена. На сторінках друкованих видань, з'являються статті практиків буквально з воанням про допомогу. Слід констатувати, що в наукових і методичних журналах цій проблемі практично не приділено уваги. Нерозробленість її посилює актуальність детального вивчення, оскільки, виникнувши в пострадянський час, проблема маленьких бродяжок і безпритульних дітей стала новою й несхожою на проблему безпритульності початку ХХ століття.

Метою статті є аналіз підходів до визначення понять безпритульність, бродяжництво та механізмів виникнення цих явищ, виявлення чинників, що сприяють існуванню таких явищ.

Проблемою безпритульності та бродяжництва в контексті важковиховуваності займалися В. Оржеховська, І. Козубовська, Г. Кашкар'юв, Л. Грищенко, Б. Алмазов та ін. Спробу пояснити її з психологічної точки зору, а саме, як порушення потягів, знаходимо у З. Фрейда, Н. Максимової, К. Мілютіної, В. Піскун та ін. Соціально- психологічний аспект проблеми розкривається в працях О. Змановської, М. Ратера, О. Кернберга та ін.

При підході до визначення проблеми «безпритульність» з погляду соціального явища увага акцентується на середовищі, соціальних умовах, які, які, власне, і формують це явище.

Бездомність – це соціальне становище людини, зумовлене відсутністю в неї жилого приміщення (будинку, квартири, кімнати тощо), яке вона могла б використовувати для проживання / перебування і якому могла бути зареєстрованою

Тривожною тенденцією в даний час є активне зростання чисельності бездомних громадян та безпритульних дітей, які займаються бродяжництвом

Проблема бездомних громадян та безпритульних дітей в Україні деформує соціальне середовище, руйнує фізичне, психічне та духовне здоров'я людей, знижує їх життєву, громадську та творчу активність, погіршує моральний стан, створює соціальну напругу в суспільстві.

Причин безпритульності в Україні досить багато. За різними оцінками експертів, найбільша частина бездомних (від третини до половини) залишилися без житла внаслідок ув'язнення;

Соціальні зв'язки, квартири, чи службове житло люди втрачають і через наркотичну залежність, психічні розлади, алкоголізм;

Крім того, близько 20% бездомних залишилися без житла в результаті махінацій з нерухомістю, а також по причині бідності або боргів;

Приблизно таку ж частку складають люди, вимушені покинути свої будинки через сімейні проблеми. Як відомо, вся система медичних, соціальних й інших видів державних послуг «прив'язана до реєстрації за місцем проживання. У зв'язку з цим бездомні як категорія громадян не «існують» для муніципальних і державних структур соціального захисту і охорони здоров'я. Те ж стосується і роботи. Тоді як понад 60% сучасних українських бездомних (80% з них чоловіки) – це люди працездатного віку. Більшість представників безправної категорії громадян зайнята на тимчасових роботах, тому, що легально працевлаштуватися вони не можуть. Така можливість надається лише

за наявності ідентифікаційного коду, який видається в податкових інспекціях по місцю все ж реєстрації. Отже, не одержуючи офіційної заробітної платні, бездомні вимушені на схилі літ жити без пенсії.

Більшість громадян, схильних до бродяжництва, ведуть протиправний, здебільшого злочинний спосіб життя. Серед них і ті, які були раніше засуджені, хворі на різні інфекційні захворювання, зловживають наркотичними засобами, хронічні алкоголіки.

Причинами такої ситуації стало різке зниження доходів та рівня населення внаслідок структурних змін у галузях економіки, збитковості багатьох підприємств виробничої сфери, недосконалості фінансово-кредитних механізмів, різкого збільшення наявного та прихованого безробіття, неготовність навчальних та соціальних закладів, правоохоронних органів проводити роботу з такими категоріями населення в ринкових умовах.

Крім того, свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишити територію України не підкріплюються достатньою освітньою, правовою та інформаційною роботою серед громадян, яка б допомогла реалізувати правові норми, передбачені Конституцією України.

Особливої уваги з боку держави потребує сьогодні вирішення проблемних питань безпритульних дітей, зменшення чисельності дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, яких налічується понад 100 тисяч, більшість з них – «сироти» при живих батьках, відновлення житлових і майнових прав дітей. Кардинальних змін потребує діяльність місцевих органів виконавчої влади, органів опіки та піклування, правоохоронних органів та молодіжних організацій.

З метою поліпшення соціального захисту бездомних громадян та безпритульних дітей був прийнятий Закон України «Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей».

Висновки:

1. Проблема бездомності є актуальною і потребує вивчення і узагальнення досвіду експлуатації немалої кількості існуючих в Україні житлових об'єктів для бездомних.
2. На даний час, незважаючи на гостру потребу не проводяться наукові архітектурні дослідження житла для бездомних, також немає норм і стандартів на проектування цього типу житла.
3. Потрібно детальніше вивчення проблеми бездомності за кордоном.
4. Розробка типології житла для бездомних в діапазоні від житлової ячейки до принципів їх розміщення в структурі житлового фонду.

1. Безпритульність - Homeless; Бездомність - Homeless; Житло -Dwelling; Нічліжки; Бідність – Wretched; Безробіття - Unemployment; Бездоглядність; Притулок - Refuge, shelter; Житловий Dwelling space; Намет Tent; Соціальне житло - Social dwelling; Соціальні послуги Social services.

Література

1. Газета «Коло» №13 (94), 2004 – 04 – 01 -07 ., Олеся Кучеренко.
2. Український правозахисний портал «Донецький притулок допоможе безпритульним»
3. Міністерство юстиції України «Соціальний захист бездомних громадян та безпритульних дітей»
4. Патріярхат за єдність церкви та народу №4 (395) 2006 року «У вирішенні проблеми бездомності в Україні».
5. Міжнародна конференція «Соціальні послуги для бездомних: досвід м. Києва».
6. Дзеркало тижня № 26 (554) Субота ,9-15 липня 2005 року. «Дорога до дому. Соціальний підприємець Сергій Костін створив в Одесі систему допомоги безпритульним»
7. Інформаційна довідка.
8. Наталія Мельник День № 39, п'ятниця, 4 березня 2005 року.

Анотація

Розглядаються проблеми бездомності в Україні, визначення кількості потенційних бездомних громадян, та виникнення причин безпритульності та бездомності на теренах України. Стан розвитку нічліжок в регіонах України та проблеми пов'язані з їх створенням, постановка завдання щодо архітектурного дослідження житла для бездомних.

Аннотация

Рассматриваются проблемы бездомности в Украине, определена численность потенциальных бездомных граждан и причин беспризорности и бездомности. Состояние развития ночлежек в регионах Украины и проблемы связанные с их созданием, постановка задачи архитектурного исследования жилья для бездомных.